

İBN HALDUN VE HEGEL'İN TARİH FELSEFELERİNİN TÜRKİYE BAĞLAMINDA ANLAMI*

*Muhammet ÖZDEMİR***

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, İbn Haldûn ve Hegel'in tarih felsefelerindeki göndermelerin Türkiye bağlamında anlamını irdelemektir. Çalışmanın temel iddiası, Türkçede yazılan tarihin ve insan bilimlerinin örtük bir negatif tarih felsefesi tarafından yapılandırıldığı ve bunun Türkiye'deki insanlara yarar sağlamadığı yolundadır. Burada 'tarih' ve 'insan bilimleri', varolanı dile getiren ve onu açımlayan özel yapılar olarak alınmaktadır. Söz konusu yapılarda örtük bir insani onaylamanın bulunduğu bellidir. Bunlarda varolana ilişkin pragmatik olmayan bir tarz benimsenmiştir. Varolanın dile getirilme tarzı -Türkçe tarihsel anlatılarda-, Türkiye'deki insan tipinden yola çıkmayan, onun gereksinimlerini merkeze almayan ve onun gerçek mevcudiyetini inkâr eden bir görünümüdür. İbn Haldûn ve Hegel'in -ek olarak Hegel'i yeniden yorumlayan Karl Marks'ın- insan adına tarihte buldukları şey, Türkiye'deki insanların yaşıyor olduklarında aradıkları ortak temaya benzerdir. İbn Haldûn'daki "asabiyet", Hegel'deki "halk tını" ve Marks'taki "praksis" tam da varolan Türkçe potansiyele tekabül etmektedir. Bu, tarihte varolmak kaygısının tezahürüdür. Bu tezahürden yola çıkıldığında aşama aşama Türkçe tipi bir varoluşa göndermede bulunulmuş olacak ve onaylanmak için yeni bir insani kavrayış önerilmiş olacaktır. İnsan bilimlerinin pragmatikliği açısından mevzubahis olan öneri dikkate değerdir. Bir bakıma artı-değerden alınan payın bir karşılığı olarak insan bilimlerinin böyle bir tarih felsefesinden yola çıkmaları gerekmektedir. Dolayısıyla İbn Haldûn ve Hegel'in -ve ek olarak Marks'ın- tarih felsefesine ilişkin çıkarımları, uygarlık tarihinde edineceği konum bakımından Türkiye insanı için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldûn, Hegel, Tarih Felsefesi, Türkiye, Türkçe, İnsan Bilimleri.

* Bu çalışma, 19-21 Haziran 2013 tarihlerinde Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen "European Conference on Social Science Reserach"te sözlü olarak sunulmuş tebliğ metninin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş yeni metnidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümü, El-mek: muhammetozdemir34@yahoo.com

THE MEANING OF IBN KHALDŪN'S AND HEGEL'S PHILOSOPHY OF HISTORY IN THE CONTEXT OF TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the meaning of implications of Ibn Khaldūn's and Hegel's philosophy of history in the context of Turkey. The main claim of the study is that history and human sciences which have written in Turkish have implicitly configured by a negative philosophy of history and that this is not beneficial to Turkey's people. Here, 'history' and 'the human sciences' are thought as the private structures which state being and anatomize it. It is evident from that there is an implicit approval related to man in these structures. In them, it has been assimilated a non-pragmatic style which is related to being. The style of expressing being -in Turkish historical narratives- is appearance which does not start to think from human typology in Turkey and is unseeing its necessities and ignores its real characteristics. Ibn Khaldūn's and Hegel's -also Karl Marks who reinterpreted Hegel- findings in the history for man is similar to Turkish people's common theme which has wanted when they exist. Ibn Khaldūn's "al-asabiyya" and Hegel's "geist" and Marx's "praxis" are suitable for Turkish potential which exists. This is the manifestation of anxiety which requires existing in the history. It will have gradually referred to a being whose Turkish typology and will have suggested a new human understanding for approval, if it would start with this manifestation. This is remarkable in terms of pragmatic of human sciences. In a sense, human sciences should start from such philosophy of history to response to the share which has been taken in surplus-value. Therefore Ibn Khaldūn's and Hegel's implications -in addition to Marks'- related to the history of philosophy are important for Turkish people with regard to their location in the history of civilization.

Key Words: Ibn Khaldūn, Hegel, Philosophy of History, Turkey, Turkish, Human Sciences.

Giriş

Bu yazının amacı, modern Türkiye coğrafyasında varolan halkların ortak insani serüvenleri üzerine yapılan sosyal bilim incelemelerini yöneten örtük tarih felsefesini eleştirmek ve İbn Haldūn ile Hegel'in tarih felsefeleri bağlamında yeni bir tarihsel bilinçlenmenin mümkün olup olmadığını değerlendirmektir. Söz konusu coğrafyadaki halkların müşterek tarihleri için ortak bilinci organize edecek bir kavramın meşruiyeti aynı kapsamda gündeme gelmekte ve ancak ilgili kavramın mevcudiyeti üzerine bir tarih yazımının mümkünlüğü mevzubahis olmaktadır. Buna göre ilkin Türkçe kültür yazımlarına bir karakter kazandıran örtük kavramlaştırmalar ele alınarak bunların yerel serüvenlerin neresinde yer aldıkları tahlil edilecek, ardından Türkiye'deki halklar için ortak olan tecrübelerin desteklediği kavramlara temas edilerek İbn Haldūn ve Hegel'in tarihi ve insani alımlama tarzları bunlarla birlikte analiz edilecek ve sonra tarih ve aidiyetin mümkün bir Türkçe tarih felsefesiyle münasebetleri üzerine değerlendirme yapılacaktır.

İnsan bilimlerinin meşruiyeti, artı-değeri yaratan insan emeğinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarından doğmaktadır. Artı-değer, kişisel ve müşterek sorunların çözümünde bilimsel

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

yöntemlerin ve kavramsal yaklaşımların kullanımı için birtakım taleplere koşut meşru bir çerçeve yaratmakta ve insan bilimleri de ilgili çerçevede varolmaktadırlar. Tarih ve kültürün alımlanma tarzı ve insanın neliğine ilişkin yerel kavrayışların ortaya çıkması, söz konusu meşruiyetin sınırları içerisinde kaldığı ve artı-değeri üreten medeni insanların ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde –yerel görelilikte- doğrudur. Verili tarih ve aidiyet işleyişlerinin Türkçe insanın sorunlarını çözmekte yeterli bir bakış açısı sunamadığından yola çıkan bu yazı, ihtiyaçlar hiyerarşisi bakımından bir medeniyet inşası sürecinin henüz başlangıcında yer alan insanların ortak serüvenlerine ilişkin yeni bir tarih ve insan algısı ihtiyacından söz etmektedir. Bu ihtiyacın İbn Haldûn ve Hegel'in tarih felsefelerinden yola çıkılarak dile getirilebileceği/somutlaştırılabileceği/karşılanabileceği ve ortak kavramın Türkçe kültür olması gereği kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Son tahlilde bu çalışmayı bir girişim veya deneme olarak değerlendirmekte fayda vardır.

1.Verili Türkçe Kültür Yazımlarının Meşrulaştırdığı Tarih Yazımları

Öncelikle birer ölçüt olarak alınacak bazı kavramların tanımlanması ve izah edilmesi lüzumludur. İncelememizde 'Türkçe', bir kültürel kod olarak alınmakta ve Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'den modern Türkiye'ye kalan coğrafyada yaşayan farklı halkların çeşitlenen yaşam tarzlarında hep müşterek olan bir dünya kavrayışı olarak tanımlanmaktadır. İsimlendirmenin neden böyle yapıldığı aşağıda izah edilecek olmakla beraber burada belirtmek gerekir ki, başka türlü bir isimlendirme de yapılabilir; fakat daha ortak görünen somut bir kavram bulunmamaktadır.

'Dünya', insanların varlıklarını buldukları ve ihtiyaçlarını gidermek üzere ortak bir bilinç girişiminde buldukları zihinsel bir bağlam olarak anlaşılmalı ve dünya kavrayışı, benzer tarzda varolmakla müşterek bir zemin edinen insanların kendi doğal örgütlenmelerinin toplamı olarak alımlanmaktadır. 'Tarih', 'kültür' ve 'insan' ise, her bir insan birlikteliğine ait özerk gereksinimler ile anlamlı bir dünya kavrayışında ortaya çıkan müşterek içerimler olarak alınmakta ve söz konusu kavramların evrensellikleri reddedilmektedir. İnsan her yerde ve tarihte insan değildir, sadece belirli bir zamanda ve belirli bir coğrafyada, söz konusu bağlam özelinde kavranmış tarzıyla insandır. Dolayısıyla Türkiye coğrafyasında yaşayan çeşitli hakların meydana getirdikleri ortak insan tarzına 'Türkçe insan' diyoruz; çünkü buradaki insanların ihtiyaçları başka insan tazammunlarından farklı olduğu ölçüde -tüm çeşitliliğine karşın- kendi içinde bir özgünlük ve özerklik sergilemektedir. Böyle bir bağlamdan yola çıkan düşünceye de 'Türkçe düşünce' diyeceğiz. Çünkü Türkçe kültürel koda sahip bir insan tarzının müşterek olarak yaşadığı sorunların doğru çözümlerinin ancak bir çeşit 'Türkçe düşünce' ile mümkün olduğunu varsayıyoruz. Daha açık olarak bir örnekle anlatmak gerekirse, tamamen farklı bir dil yapısına, muhtevasına ve alışkanlık kalıbına göre olgusallaşan Kürtçeyi konuşanlar da bize göre Türkçe bir kültürel koda yaşamaktadırlar ve isimlendirmelerin dolayladıkları çağrışımlar dışında burada herhangi bir dışlama veya ayrıcalıklandırma bulunmamaktadır. Böylece sıkça kullanacağımız 'Türkçe yaşam', 'Türkçe sorun', 'Türkçe düşünme', 'Türkçe bir tarih felsefesi' ve 'Türkçe varolma' ile ne kastettiğimizi yeterince açıklamış bulunuyoruz. Mesela Kürtçe, Türkçeden bağımsız ve ayrı bir dildir ve ondan ne daha aşağıdadır, ne de ondan seviye olarak üstündür; fakat ortak bir isimlendirme ihtiyacı, tarihsel olarak görece daha evrensel ve baskın konumda bulunan, halkların var oldukları kara parçasının nitelendirilme tarzında da öncelenen bir "Türkçe" adlandırmasını tercihen daha pragmatik kılmaktadır. Ne var ki, söz konusu isimlendirmenin Türkiye'de yaşanan insan varoluşsallığına işarette bulunmak ve böylece özdeşleşimi kolaylaştırmak dışında özel ırkçı bir gayesi bulunmamaktadır.

Gerekli tanımlamaları -kullanımımızı önceleyecek tarzda- böylece belirledikten sonra şimdi verili Türkçe kültür yazımlarında alımlanan tarihsel insan şemalarına temas edebiliriz. Belirtmek gerekir ki, Türkiye coğrafyasına ilişkin kültürel çalışmalar -hem Türkçede hem de Batı dillerinde- genellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren bir süreç olarak kendini gösteren modernleşme olgusunun tematik yol göstericiliğinde şekillenmiş ve insanın ve tarihin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

alımlanma biçimi –bizzat arzu edilerek veya edilmeyerek- Kıta Avrupası'nın aydınlanmasını merkezi bir konuma yerleştirecek istikamette olmuştur. “Türk Modernleşmesi” veya “Türk Çağdaşlaşması” olarak alımlanan olgu aslında önce askeri, sonra ekonomik ve görece siyasi açıdan Batı dünyasının üstünlüğüne yenilmiş Osmanlı insanının kendi alışkanlıkları ve toplumsal örgütlenme tarzı ile Batınlıklar arasında kalmasının yarattığı bir memnuniyetsizlik veya bazen heyecandan başka bir şey değildir. İslâm davetinin devrimci yapısını Anadolu, Mezopotamya ve Balkanların kadim uygarlıklarından kalan miras içerisinde değerlendirerek medeni bir kalıp yaratmayı başaran Osmanlı öznesi, modern durum karşısında edilgen bir bireyoluşsallık edinmek konusunda genellikle isteksiz ve gergin davranmıştır. Söz konusu olguyu, 18. yüzyıldan başlayarak 21. yüzyılda kaleme alınmış sosyal metinlere değin geniş bir literatürde gözlemlemek mümkün görünmektedir (Müteferrika, 2000: 111-112; Mardin, 2002: 9-20; Berkes, 2003: 35-40; Kara, 2003, 471-480, Kili: 2003, 19-69; Gencer, 2012: 37-89). Türk modernleşmesi veya Türk çağdaşlaşmasını, şarkiyatçılık olgusundan ve önce aydınlanmacı Kıta Avrupası'nın sonra da Kuzey Amerika'nın çeşitli buyurgan ve aşağılayıcı söylemlerinden ayrı ele almak da mümkün değildir. Çünkü 19. yüzyıl Batı Avrupa yazarlarından başlayarak Batılılar, ‘Doğu’yu kendilerinden farklı, ilginç, edilgen ve biçim vermeleri ve yönetmeleri/tüketmeleri gereken bir sözde-insan toplamı olarak algılamak konusunda ziyadesiyle heyecanlı davranmışlardır. Söz konusu yazarların bağlamına katılan politik bilim şemsiyesi, Osmanlı'dan ve Osmanlı'ya yazgı olarak yakın başka yerlerden yerel sömürge aydınlarını yaratmış ve bunların bazen iyi niyetle geliştirdikleri örgütlenme tarzları, kararsız ve gergin kalmış akılları büsbütün ölçütsüz ve çaresiz bırakmıştır (Said, 2000: 69-86; Bulut, 2004: 131-160; Yavuz, 2002: 53-63; Rodinson, 2002: 171-188). Türkiye’de görünür olan sözgelimi ülkücü algıyı, sol hareketliliği, İslâmcı refleksleri ve Kürtçü çizgiyi mevzubahis olan modernist ve Batıcı mecburiyetten ayrı düşünmek ve bunlardan herhangi birinin batılılaşmayı meşrulaştıran psikanalitik süreçlerden kopuk incelemek makul görünmemektedir (Güngör, 2004: 9-14; 2006: 186-191). Neticede burada ele aldığımız insan varoluşu ve bilimsel bağlam, -psikanalitik olarak- edilgen, özgüvensiz ve üstün olana görel bir kendini tanıma ve kararlaştırma halinde olan ve ana hatlarıyla Batılı Şark söylemlerinin ürettiği ‘gelişmemişlik’, ‘az gelişmişlik’, ‘gelişmekte olma’ ve ‘gelişmişlik’ kategorileriyle düşünmeyi önce kabullenmiş, sonra da kanıksamış bir dilsel meşruiyet içerimi tarafından var kılınmaktadır (Görgün, 2003: 11-31). Dolayısıyla yaratılan kültür yazımında ve dolaylanan tarih yazımında tabii bir ihtiyaç olarak kendini tanıma, kendinin neliğine ilişkin bir bilgi gereksinme sürecinden ziyade ancak ötekinin üstünlüğüne göre misyon edinme ve vazife çıkarmayla ilgili bir zihinsel edinim söz konusu olabilir. Son zamanlarda gitgide artan demokratikleşme vurguları ve tüm toplumsal kesimlerin demokrasi üzerinden kendilerini meşrulaştırmalarını buna örnek olarak vermek lüzumludur. Mesela sol düşüncenin devrim olgusundan peyderpey demokrasinin üstünlüğüne, İslâmcıların da şeriat ülküsünden demokratik taleplere evrilmeleri misyon edinmenin görece önemli yazgısını göstermektedir.

Hızlı bir şekilde özetlemeye çalıştığımız literatürde bizi ilgilendiren sorun, psikanalitik olarak edilgen bir tarzda alımlanan tarih ve insandır. Çünkü bir benzetmeyle anlatmak gerektiğinde, Batı dilleri üzerinden kendini bulan ve kendi insani sorunlarını teemmülünün merkezinde bulundurmayan bir çeşit Türkçe algının mevcudiyetini sorunlaştırmaktayız. Türkiye’ye ilişkin modern kültür yazımlarında –muhafazakâr modernist tepkiler dışında- genelde sözgelimi Osmanlı Devleti’nin ilk 400 yılı üzerine eğilmiş olumlayıcı bir tematik yaklaşımın bulunmadığı ve tarihin modernleşme dönemi üzerinden evrenselleştirildiği, Türkçe insanın ise tarihin başlangıcından beri “geri kalmış”, “köylü”, “biçâre”, “çoğunluğu akılsız olan” ve “mutlaka Batılı kavrayışlar istikametinde ve demokratik bilinçle aydınlatılması gereken” insanlar olarak alımlandıkları fark edilmektedir (İnalçık, 2004: 9-10; İnalçık, 2010; Belge, 2011: 539-754). Tanzimat’tan sonrası ‘tarih-öncesi’ ve modern Türkiye’nin inşâsı da ‘tarihin başlangıcı’ olarak alındığında, burada hep edilgen süreçler üzerine eğilmiş ve kendinin neliği konusundaki soruyu hep ertelemiş bir bilinç

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

tasarımı söz konusu olmaktadır. Aynı tasarımın kendi tarihindeki memnuniyetsizlikler –bazen bunlar Batılılaşmacıların kendileri tarafından yaratılmış ve ileriye taşınmıştır- alımlanan insan ve tarih tarzına eklendiğinde felsefi düşünüş için bir insani tecrübe kalmamakta; sorun daha çok psikoloji ve antropolojinin inceleme alanını ilgilendiren sorunlar olarak belirginleşmektedir. Çünkü felsefe, varolan üzerine yapılan bir düşünme eylemidir ve en azından ‘gerçekten kendisinden kaynaklanan nedenlerle varolan’ bir insani edim söz konusu olmadığında burada doğrudan kendisi kavramsal olarak tahlil edilecek bir insanlık da bulunamamaktadır. Değişkenleri ve merkezi ölçütleri bu denli ötekine göreli, zengin ve üstün olan buyurganın yeni tecrübelerine bağlı olarak sürekli artan bir insan tarzında üzerine düşünülecek belirli bir sabit insan yakalanamamakta ve her seferinde medeni bir birleşimden ziyade toplumsal hayatta kalma sorunu ihtiyaçlar hiyerarşisinin ana gündemi haline gelmektedir. Burada felsefenin akıl, bilgi ve varlıkla ilgili sorunlarını önceleyecek insani ihtiyaçlar gelişmemiş veya varit olmadığı gibi aslında bizzat insanın ve onun yarattığı tarihin kendisi hakkında konuşma gereksinimi ivedi görünmektedir.

İnceleme kapsamımızı ilgilendirdiği ölçüde modernleşme olgusundan ayrı düşünülemeden Türkçe insan bilimlerinin verili tazammununda söz konusu olan tarih ve insan, bizzat mevcut olan ve –G. W. F. Hegel’in tarifini yaptığı manada (Hegel: 2003: 12-13)- varoluşsallığının kayda geçirilmesi ve bir tarihten bahsedilmesi mümkün olan insan değildir. Modernleşme süreci bağlamında alımlanan Türkçe insan, bir tarihte yaşamayan ve yaşaması da mümkün olmayan, belki bir tarihe ait olması aklen muhal görünen ve bu nedenle içindeki çeşitliliklerden yeni yazgılar edinmesi meşrulaştırılan bir insandır. Burada tecrübî mahrumiyetlerin samimiyetindeki içerilmişlik, insan ve tarihi işleyen insan bilim yazımında eksik olan şeydir ve felsefenin öncelikle bu fakirliği (mahrumiyetler) olumlayacak bir istikamette bir meşrulaştırma gitmesi ivedi görünmektedir. Böylece ilk vargımıza göre, verili Türkçe işleyişler artı-değerin kendilerinden beklediği görece daha iyiyi yaratacak düzeyde umut vermeyen, yoksunluk üzerine olumlayıcı düşünceyi meşrulaştırıcı görünen; fakat aslında edilgenliğin mevcudiyetini bir kader olarak algılayan ve bu yönüyle etkin bir tarihsel insanı reddeden bir tarih, kültür ve insan içerimini olgusallaştırmaktadır.

2.İbn Haldûn, Hegel ve Marx'ın Tarihi Alımlama Tarzları

14. yüzyılda İslâm coğrafyasında yazmış İbn Haldûn ile 19. yüzyılda Batı Avrupa’da yazmış Hegel ve Karl Marx’ın, bizi ilgilendiren üç önemli ortak varsayımları veya ölçütleri bulunmaktadır. Öncelikle anılan her üç yazar da tarihte birtakım zorunlu insani kanunların hüküm sürdüğünü ve onlar kavrandıklarında insanın serüvenine ilişkin görece evrensel anlamlar edinmenin mümkün olacağını kabul etmektedirler. İkinci olarak, her üçü de buldukları coğrafyaların mevcudiyet tarzını nötr bir verili durum olarak almakta ve ihtiyaç duyulan insanlık üzerine konuşmak bakımından çeşitli insani aşamalardan söz etmektedirler. Üçüncü olarak söz konusu düşünürler, felsefenin esas itibarıyla tarih ve insan üzerine bir çeşit teemmül olarak alımlanmasını ve mevcut olan insani durumdan hareket edilmesini meşrulaştırmaktadırlar. İbn Haldûn, Hegel ve Marx’a göre hayatta kurallar vardır ve söz konusu kurallara uygun gelişen insani süreçler insanın akıbetine karar vermektedirler (Arslan, 2009: 6-11; Hegel, 2003: 34; Balibar, 2000: 118-125).

İslâm coğrafyasında yaşamış olmak bakımından ve dünyada ilk defa tarihi sistematik bir tarzda tahlil etmeyi öneren insan olması bakımından İbn Haldûn bizim için ilk ve en önde gelen yazardır. Hegel ise, özel olarak Cermen ırkına münhasır bir tarih ve insan üzerine eğilmiş olması ve Almanların merkezde bulunduğu bir tarih yazımını ve bir tarih felsefesini olumlaması bakımından ikinci dereceden önemlidir. Marx, genelde anlaşıldığının aksine büsbütün modernliğin ve kapitalizmin karşısında durduğu için değil – çünkü yaratılan “Şark” söz konusu olduğunda Marx kapitalizmi olumlamaktadır (Aktay, 1997: 7-16; Said, 2010: 164-165); fakat tarih felsefesini ırkları aşan bir kavram üzerinden – Batı Avrupa’daki emekçiler üzerinden- geliştirdiği için kayda değerdir. İbn Haldûn, herhangi bir ayırım yapmaksızın tüm ortaklıkları içine alacak tarzda ortak kan bağına; Hegel, Cermen ırkına özel bir kan bağına ve ortak yazgıya; Marx ise, sermayenin gerçek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

muhatapları olan Batı Avrupa'nın ortak emeğine bağlı kalarak müşterek bir tarih ve insan tasarlamakta ve söz konusu müşterek bağlam üzerinden felsefenin temel sorununu vaz etmektedir (Rosenthal, 1996: 129-133; Kayapınar, 2009: 127-130; Bumin, 2010: 28-68; West, 1998: 45-82; Balibar, 2000: 23-50). Biz ise bizzat mevcut olduğu haliyle Türkçe kültürün, tarihin ve insanın olumlandığı ve onaylandığı bir bilincin yaratılması anlamındaki müşterek ihtiyacı ve aidiyeti yaratmak bakımından söz konusu insan ortaklıkları üzerinden geliştirilen felsefelerden faydalanılabilir mi bunu anlamak istiyoruz.

İlkin İbn Haldûn'un, modernlerde ayrıştırılan iki alanın birbirinin aynısı olarak -Tanrı vergisi ve insani ortaklığın örtüşmesi bakımından-, tarihi dolaylı bir özne olarak aldığını ve esas itibariyle insanı tarihte kavradığını belirlemek lüzumludur. Filozofumuza göre, özel olarak insanı anlamak için tarihte hep aynı kalan ve tarihi yöneten kurallar üzerine düşünmeli ve Tanrı'nın insanların müşterek iradesine bağlı kalarak kararlaştırdığı sabiteleri idrak etmelidir. Bu sabiteler, umrandan başka bir şey olmayan uygarlık veya yeteri kadar evrensel yüksek kültürün doğmasını, gelişmesini, daha sonra duraklayıp gerileyerek yok olup böylece hâkimiyet günlerinin -Kur'ân-ı Kerim'de öngörüldüğü tarzda (Kur'ân-ı Kerim, 3/140)- farklı insan çeşitlilikleri arasında edinilmesinin gramerini bize verecektir (İbn Haldun, 2005: 117-118). Bu bağlamda tarih, hâkimiyet zamanları açısından döngüsel bir seyir izlemektedir ve bilgi, kültür ve uygarlık tarihi *bilinçli* (asabiyet sahibi) *gerilerin* (bedevî) aralarında paylaşılmış ortak bir güç gösterisi geçmişinden başka bir şey değildir (Kayapınar, 2010: 131-138). İbn Haldûn'a göre, buldukları yazgının akışından ve ikincil olmaktan memnun olmayan ve ortak kan bağına sahip olan insanlar müşterek bir bilinç (asabiyet duygusu) edinir ve kendi serüvenlerine kattıkları anlamla tarihi başlatırlar. Bunlar göçebe yaşayan ve bilim, sanat, edebiyat ve felsefe gibi medeni ihtiyaçları gelişmemiş insanlardır ve aralarındaki ilk sözleşmenin gereği sadece varolmak ve etkin olana yenilmemektir. Geri kalmış söz konusu bilinçlilerin mevcudiyeti –günümüzdeki manada- merkezde olanlar için terörize edici bir etkiye sahiptir ve başlayan mücadele yeni medeniyet merkezinin adresini gösterecektir. Medeni ihtiyaçlarını –bilim, sanat, edebiyat, felsefe ve tüketici yaşam tarzı- giderirken varolarak kalma duygusunu (asabiyet) yitiren güçlüler (hadârî), tarihin seyrini idrak edecek müşterek histen yoksundurlar. Artı-değeri görece daha az maliyetle elde eden ve en pahalı şey olan insan canından vazgeçmeye daha yatkın olan bilinçli geriler (asabiyet sahibi bedeviler), zamanla biriktirdikleri hareketliliği güçlülerin yokluğuna matuf boşaltırlar ve böylece gerilerin yazacakları yeni tarihin başlangıcı ortaya çıkar. Diğer tarih artık geride kalmıştır ve kimse o tarihi konuşmayacaktır. Dört beş nesil devam eden söz konusu yeni umran da zamanla yeni iddialı toplumsal merkezlerle rolünü paylaşacak ve hâkimiyet günlerini onlara bırakacaktır. İşte insanın temel kaderi budur ve felsefe bunu tahlil etmelidir (İbn Haldûn, 2005: 116-143; Arslan, 2009: 60-66). İbn Haldûn için tarih, hâkimiyetin merkezde olduğu ve güçlü olanın karar verdiği görece bir güncellemeden ibarettir ve söz konusu güncellenmenin karşı konulmaz kuralları varittir (Rosenthal, 123-131). Bizim açımızdan İbn Haldûn'a ait bu söylem önemlidir; çünkü burada etkin olanın karşısında mahrum kalmış bir tarih için olumlayıcı ve tahrik edici unsurlar bulunmaktadır. Dolayısıyla İbn Haldûn tarihi, bilinç edinen ve bir ortak duyguya sahip her insan toplumsallığının eline alacağı ve kati kanunların bulunduğu bir edininim veya kazanç dünyası olarak alımlamaktadır. Modernleşme tarihimizden edindiğimiz edilgen insan olmağımızın büsbütün bir tarihin temel yazgısı olmadığı bilincine evrilmek bakımından bu işleyiş pragmatik görünmektedir.

İkinci olarak Hegel için tarih, felsefenin en meşru, doğru ve insana faydalı sorun alanıdır. Ne var ki daha başlangıçta Hegel, tarihin felsefî bakımdan kıymetini anlamak konusunda dışlamacı bir tutum takınarak nispeten Batı Avrupa'yı ve aslında Cermen ırkını ayrıcalıklandırmakta ve mesela Hindistan'ın gerçek bir tarihinin bulunmadığını öne sürmektedir (Hegel, 2003: 12-13; Pinkard, 2012: 465-490). Hemen belirtmek gerekir ki, belirli bir ırkı –Almanları- önce Doğu'ya sonra da Fransız ve İngilizlere karşı ayrıcalıklandırmak, tarihi güçlü Batı Avrupa'ya hasretmek ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

tarihsel görünümünün her birini Tanrı'nın gerçekleşmesi (Tin'in fenomenolojisi) şeklinde mistik bir formata büründürmek dışında Hegel'in tarih felsefesi İbn Haldûn sisteminin birebir aynısı gibi görünmektedir. İleride önce Ludwig Feuerbach ve ardından onun halefi Karl Marx'ın yürüdükleri tarihsel spekülasyon yolunu ilk açan kişinin İbn Haldûn olduğu rahatlıkla söylenebilir (Arslan, 2009: XVII). Hegel'e göre insanı anlamının yolu akıl, bilgi ve varlığı kavramsal olarak tartışmak değildir; aksine insan tarihte vardır ve tarihin anlaşılması bizi insanın aslında ne olduğuna ulaştıracaktır (Hegel, 2003: 34-35). Hegel'e göre, bu çeşitten bir felsefenin birtakım temel kabulleri bulunmaktadır ve söz konusu varsayımların akli açıdan kanıtlanması talep edilemez. Zaten felsefe, tarih ve insan üzerine spekülasyon yaparak kendi misyonunu edinebilir. Tarihte kanunlar bulunmaktadır ve söz konusu kanunlar spekülasyonun kendi içerilmişliğinde açığa çıkmaktadırlar. Üzerine spekülasyon yapılmayı hak eden gerçek tarihler ve insanlar vardır ve bunlar beklenenin aksine her insani gerçekliği kabul etmezler (Hegel, 2003: 131-140, 175-176).

İbn Haldûn'dan fazla olarak Hegel'de tarih, Tanrısal bir eylem alanıdır ve yeryüzünde ancak Hıristiyanlık mesajıyla anlaşılabilir tarzda Tanrı kendini tarihte gerçekleştirmektedir. Tanrısal kendini gerçekleştirme, hep daha iyiye ve ileriye seyreden tarihteki diyalektikle veya –İbn Haldûn'un anladığı manada- hâkimiyet günlerinin onu hak eden halklar arasındaki devridaimi ile olmaktadır. Hegel bu devridaimi anlaşılır kılmak için bir çeşit köle-efendi diyalektiğinden söz etmekte ve köleyi İbn Haldûn'un bedvisine benzer tarzda, efendiyi de düşünürümüzün hadârisine benzer tarzda işlemektedir. İbn Haldûn'un asabiyet kavramını çağırıştırır şekilde bir bilinç karmaşasından söz eden Hegel, efendinin köleye, kölenin de efendiye gebede olduğunu; fakat gelecekteki efendiyi yaratan kölenin bilinçli olması (halk tinine sahip) gerektiğini söylemektedir. Bu bilinçlilik haline ve ondan kaynaklanan ilerlemeye özgürlük denilmektedir. Böylece tarih, özgürleşmenin sürekli ilerlediği bir tarih olmaktadır (Hegel, 1991: 269; Hegel, 2003: 68-69; West, 1998: 59). Bu Alman yazarına göre, insanın neliğine ilişkin bilgi ancak onun ötekiyle ilişkisi üzerinden kavranabilir ve köle-efendi diyalektiğinin de anlamı budur. Tarihi anlamak için sonuçlar üzerinden yürümek gerekecektir ve Tanrısal bilinç olarak özgürlüğü temsil eden bilincin kendisinde olduğu milleti onun tarihinden edinebiliriz ve bu anlamda daha önce Stoacılık ve Hıristiyanlık bilincin ölçütüyen artık Batı Avrupalı olmak ve özellikle Cermen milletinden olmak tayin edici olmaktadır (Hegel, 2003: 150-172; Kojève, 2012: 115-127). Hegel'in -pek çok yorumcunun savunduğunun aksine- devletçi bir yaklaşıma sahip bulunduğunu, onun tarih felsefesinin başka türlü yeterince anlaşılamayacağını ve zaten Karl Popper'in özellikle ondaki bu yönden şikâyetçi olduğunu belirtmekte yarar vardır (Popper, 1968: 82-83).

Hegel sisteminde bizim için önemli olan ayrıntı, onun resmettiği tarih felsefesinin Cermen ırkına göreli olmasının yanı sıra kendi sosyal psikolojik durumu açısından felsefeyi milletin tarih yazımına indirgemiş olmasıdır. Çünkü düşünür, sürekli Fransız ve İngilizler karşısındaki edilgen durumunu ve onlara imrenmesini yinelemekte ve onlara göre bir bilinç yaratmaya çalışmaktadır. Tarihi halklar arasındaki egemenlik zamanlarından müteşekkil ve özgürlüğü sürekli geliştiren Tanrısal bir süreç olarak alımlayan filozof, hâkimiyetin ve tarihin yeni sahibi olacak milletin durumu için "halk tini" ifadesini kullanmakta; "halk tini"nin –İbn Haldûn'daki asabiyet sahibi bedevîlik gibi- mahrumiyetten ve iddia sahibi olmaktan kaynaklandığını bilhassa tespit etmekte ve Cermenlere işaretle bulunmak üzere halk tininin değişmesiyle ilgili süreçlerin zorunluluğuna göndermede bulunmaktadır (Hegel, 1991: 269; 2003, 69-70). Ayrıca felsefe eğer faydalı bir şeyse –Hegel'e göre en değerli olandır-, Almanlara özel bir yararının dokunması gerekmektedir. Benzer bir bağlamın Türkiye özelinde geçerli olduğunu ve İbn Haldûn'dan sonra Hegel'den de ilham alınabileceğini düşünüyoruz. Çünkü Hegel, Alman toplumunda hazır bulduğu tarihsel koşulları olumlamakta ve onaylamakta, verili şartları geliştiren bir algı tarzı yaratmaya çabalamaktadır. İngiliz ve Fransızları en az bizim toplumumuzdaki aydınların yaptıkları ölçüde överken bir taraftan da Alman ırkının onlardan üstünlüklerine atıfta bulunmadan yapmamaktadır (Pinkard, 2012: 465-469; Hegel, 2003: 57).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Ludwig Feuerbach'ın önemi Karl Marx'ı hazırlamasındadır. İyi bir Hegel yorumcusu, nitelikli bir Hegel eleştirmeni ve büsbütün ondan hareket eden bir yazar olarak Feuerbach, insana ait her şeyin ancak onun tecrübî unsurları arasından elde edilebileceğini –mesela dinsel tecrübelerden-, bunun dışında aklın insana bir faydasının olmadığını dile getirmekte; buna da antropolojik felsefe (materyalist felsefe) adını vermektedir (Feuerbach, 2012). Marx, bu antropolojik felsefeden veya popüler adlandırmayla materyalist felsefeden yeniden görece mistik veya idealist bir sistem çıkarmaktadır. Marx'ın bağlamının iktisat olduğunu ve iktisat üzerinden bir sistem analizine veya yaratımına giriştiğini göz ardı etmemek lüzumludur (Marx, 2009: 47-48). Bizim için önemli olan, söz konusu yazarın da insanı anlamak ve yaşam üzerine geçerli bir söylem üretmek için tarihten yola çıkmış olmasıdır. Marx'a göre tarihin deterministik bir yapısı vardır ve *gerçek insanların* –Marx'ın teması bu vurguyla daha iyi anlaşılabilir- kapitalizme evrilecek bir tarihi yaşamaları zorunludur. Kapitalizmle ortaya çıkan ve kendini Hegelci öteki üzerinden bulan toplumsal bilinçlilik durumu –Hegel'in söylediklerinin aksine- belirli bir milletle sınırlı değildir ve yeni ekonomik örgütlenmenin bedelini ödemek konusunda tükenmek üzere olan emekçi insanların oluşturduğu sınıfın eylemlerinde (praksis) içerilmektedir. Marx, kendisini farklı kılan bir durum olarak -felsefe tarihindeki diğer önemli düşünürlerin genelinin aksine-, eserlerinde varlık, bilgi, etik ve Tanrı üzerine konuşmamaktadır (Balibar, 2000: 10-13). Ona göre insan tarihte ve tecrübeye edinilendir ve söz konusu tecrübe sadece Batı Avrupa'ya aittir; çünkü kapitalist olanlar (*güçlüler*) mevzubahis olan coğrafyanın insanlarıdır. Bu insanların tarihi incelendiğinde insanın değişmez hakikatine ulaşmak mümkündür ve bilim aslında daha kanıtlanabilir bir sistem ortaya koyamaz (Pipes, 2005: 20-38). Hegel sisteminin iktisat özelindeki bir yeniden üretimi olan Marksist sistemde, kölenin yerini proleterler; efendinin yerini ise örtük olarak aristokratlar, görünürde burjuva mensupları almaktadır. Proletaryanın ulaşacağı bilinç seviyesinin derinliği, insanlığın modern yazgısını değiştirecek ve bir devrime vesile olacaktır. Bu bağlamda Marx için tarih, başından sonuna değin muayyen bir katıyet sergilemektedir (Marx&Engels, 2012: 21-38; Durand, 2002: 85-89; Pipes, 2005: 20). Marx'ta bizi ilgilendiren özel ayrıntı, onun insanı tarih üzerinden anlamaya çabalarken bilinçlilik ölçütü için olumladığı negatif durumu bir millete hasretmemesi ve iktisadi bir durumdan bir nesnel bilinç girişiminde bulunmuş olmasıdır. İbn Haldûn'da kan bağı ile ve Hegel'de ulusal bilinçle sınırlandırılan bilinçlilik Marx'ta başka bir tecrübî tema üzerinden işlenmekte ve tarih felsefesi buna göre içeriklendirilmektedir. Marx, kitleyi yaratan psikolojik durumun –duygudaşlığın- göz ardı edilemeyeceğinin ve duygudaşlık yakalandığında da insanların yönlendirilebileceklerinin farkındadır. Türkçe bir tarih felsefesinde, Türkçe yaşamı tehdit eden herhangi bir küresel karşı bilinçlenme durumu için benzer ölçütler yaratılabilir gibi görünmektedir. Bunlardan en önemli iki tanesi, sömürgeye karşı Doğululuk bilinci ve kendi aklını zorla dayatan Batı şovenizmine karşı ümmet bilincidir. Marx tüm ortak bağlamın birer duygudaşlık yaratarak istismar edilebildiğini fark etmiştir ve bu ayrıntı tarihi ve insanı alımlamakta oldukça önemlidir.

Temelde İbn Haldûn ve Hegel'de belirginleşen tarih felsefeleri Marx'ta farklı bir temayla karşımıza çıkıyor görünmekte; fakat niyetlilik koşulları, varsayımlar ve verili negatif insan hallerinin onaylanarak olumlanması bakımından aynı kalmaktadır. Bu incelememizdeki sorun bağlamımızı ilgilendirecek tarzda yukarıda kısaca özetlediğimiz tarih okumaları açısından sözgelimi modern politik insanlık durumuna bakıldığında, yakın tarihte küresel tek tipliğe ve paylaşımcı olmayan merkezi kapitalizme en kayda değer karşı çıkışın Adolf Hitler tarafından ortaya konulduğu, bunun Hegel'in ve Marx'ın sistemlerinden ayrıştırılamayacağı; fakat küresel iktidarın öngörülerine göre bilimin Hitler'i mahkûm etmiş olduğu görülmektedir. Böyle yaklaşıldığında komünizme ve İslâmî köktencilığe karşı çıkışların aslında suni olduğu ve insanların psikolojik tüketimleri için söz konusu bağlamın icat edilmiş oldukları fark edilmektedir. Çünkü SSCB'nin kuruluşu ve dağılması, özellikle İngiltere'den bağımsız gelişen süreçler değildir (Pipes, 2005: 38, 43-47) ve benzer şekilde 1989'dan sonra başlayan ve 11 Eylül olaylarıyla doruğa çıkan İslâm karşıtlığı da Birleşik Devletler'den bağımsız görünmemektedir. Bizim açımızdan bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

okuma bir çeşit Türkçe okumanın örneğidir. Çünkü Türkiye, yeryüzünde küresel iktidar olmadığı gibi onların karşısında yer alanların tüketimine konu olacak bir kazanım niyetliliğine de sahip olmamıştır. O halde varolunmayan bir gerçek küresellikte taraf olmadığımız halde görünmek yerine nötr bir değerlendirmede bulunmak pragmatik olandır. Benzer bir okuma Türkiye'nin kendi tarihi için de söz konusu olabilir ve mesela Osmanlı Devleti'nin 1774'te imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlatılan siyasi gerilemenin 29 Ocak 2009 tarihinde vuku bulan "one minutes" olayıyla noktalandığı ve yeni bir sürecin başladığı öne sürülebilir. Eğer Hegel'e göre özel bir bağlamda 'dünya' Almancadan ibaretse pekâlâ bize göre de Türkçeden ibaret görülebilir ve bizim özgürlüğümüz Türkçeye rağmen meydana gelmiş olanların bizim insan olmağımız lehine olacak tarzda dönüştürülmesiyle elde edilebilir. Tarih üzerine spekülasyon yapılarak varolmaklık temin edilebileceğine göre Türkçe tarih üzerine düşünülerek bir bilinç yaratılabilir. Doğrudan teorik neticelere değinmeden önce niyetlilik koşullarımızın daha iyi anlaşılabilmesi bakımından bu örnekleri vermiş bulunuyoruz.

Kuramsal olarak bakıldığında İbn Haldûn, Hegel ve Marx, tarihi benzer tarzlarda alımlamakta ve verili insanı olumlayarak onun üzerine bir gerçeklik inşa etmektedirler. Bu tarzın yarattığı muhteva, yukarıda Türkçe literatürde mevcut olduğunu söylediğimiz tarih ve insan içerimlerinden hem daha pragmatiktir hem de maliyet açısından –artı-değeri yaratanlar bakımından- savunulabilir niteliktedir. Modernleşme döneminde Cumhuriyet'in karşısında konumlandırılan ülkücülük (Türk Ocakları gibi), İslâmcılık (Said-i Nursi, Süleyman Hilmi Tunahan, Fethullah Gülen Hareketi, Milli Türk Talebe Birliği gibi), Kürtçülük (Kürt hareketleri gibi) ve Türkçe sol gibi aslında birer Türkçe tarih karşıtlarına refleks olarak yaratılan çerçeveler meşrulaşarak Türkçe bir aidiyet ve misyon kazanabilirler. Türkçe için kendi tarihinin olumlanarak verili insan yapısının onaylanmasından daha olması gereken bir şey yoktur ve bunun dışındakiler nötr olarak sadece var kabul edilmelidirler. Bilinçliliğin toplumsal bir mühendislikten ziyade bir yerel ihtiyaçtan doğması gerekmektedir. Bunun için de çeşitli milatlar alınabilir gibi görünmektedir. Bu arada İbn Haldûn, Hegel ve Marx'ın sistemlerinde Türkçe tarih felsefesi için birtakım pragmatik unsurların bulunduğu kabul etmek gerekmektedir.

3. Türkiye Coğrafyasındaki Halkların Müşterek İhtiyacı Olarak Tarih ve Aidiyet

Yukarıda verili Türkçe kültür yazımlarında içerilmiş tarih ve insan sorunlarına ve İbn Haldûn, Hegel ve Marx'taki tarih ve insan tazammunlarının gelinen noktada pragmatik bir esin kaynağı olarak kullanılabileceğine değindikten sonra şimdi Türkiye coğrafyasındaki halkların müşterek şuurlarına ve özellikle söz konusu şuur yönlendiren şuuraltına değinmemiz icap etmektedir. Çünkü yazımızın temel sorunu hala mümkün bir Türkçe felsefenin öncelikle bir çeşit tarih felsefesi olması lüzumunun meşruiyeti ve bu konuda İbn Haldûn ve Hegel sistemlerinden faydalanmanın Türkçe toplumdaki karşılıklarıyla ilişkilidir.

Belirtmek gerekir ki, verili Türkçe tarih ve insan kavrayışında Türkçe sorunların sözgelimi İngilizce, Fransızca ve Almanca düşünülmesi ve tahlil edilmesi bir müşkül olarak olumlana geldiğinden dolayı, Türkçe sorunlara nispetle hala üretilenmiş Türkçe çözümlerin ivediliği bir çeşit alışkanlık ve bilinçaltı yaratmıştır. Buna modernleşme döneminde edinilmiş Türkçe bilinçaltı adlandırmasıyla işarette bulunabiliriz. İlgili alışkanlıklar veya çağdaş Türkçe bilinçaltı, Türkiye coğrafyasında özellikle İslâm ile ilişki halindeki atıfları, çağrışımları ve bir bütün olarak dünyada olmuşları inkâr etmekte veya en azından genellikle olumsuzlamaktadır. Oysa inkâr edilenler veya reddedilenler bir çeşit yoksunluğa yol açmaktadır. Hegelci manada tarihi ve aidiyeti bulunmayan toplumların müşterek bir bilinç ölçütleri de bulunmamakta olduğundan (Hegel, 2003: 12-13) –onun sistematik yaklaşımı bakımından- Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'ye ve İslâm ile münasebet halindeki diğer medeni tarihlerine ilişkin bağlamlara yabancılaşan söz konusu Türkçe bilinçaltında önemli yoksunlukların da onaylandığını ve öncelendiğini saptamak lüzumludur (Özel, 2011: 9-35, 79-81). Kısaca bu şekilde kavranan söz konusu durumun –İbn Haldûn, Hegel ve Marx bağlamında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

yeniden tartışıldığında-, tarihsel bir saptamadan daha fazla ihsas ettirdiği ihtiyaç, Türkiye'deki insanların tarih, aidiyet ve insan tanımı için gereksindikleri bütünleştirici bir ölçüttür. Mevzubahis olan bağlamda birbirine paralel çeşitli dünya kavrayışlarının Türkçedeki karşılıklarının yansımaları esnasında ortak bir bilinç yaratma ihtimali bulunan üç temel ölçütten söz edebilmekteyiz. Bunlardan ilki Türkçe, ikincisi İslâmiyet ve üçüncüsü modern Türkiye'nin mimarı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Söz konusu üç temel ölçütten ilki ırkçı çağrışımları dolayısıyla, ikincisi farklı inanç kesimlerini dışladığı gerekçesiyle ve üçüncüsü ise yurttaşların kendi varoluşlarına yabancılaşan bir çeşit devlet aklına yol açtığı mazeretiyle Türkçe bir tarihsel bilinçlenme için elverişli bir müşterek kıstas verebiliyor görünmemektedir. Bu bağlamda hem İbn Haldûn'un anladığı tarihsel çerçeve açısından hem de Hegelci yaklaşım açısından Türkçe insanların tarihin dışında bulduklarını söyleyebiliriz. Ne var ki, bizim yaptığımız özel tanımsal bağlamda 'Türkçe'nin farklı bir tarzda alınması, yeni bir tarih ve aidiyet için müşterek kıstas olarak alınabilir. Ne var ki bunun temini için de İbn Haldûn'un "asabiyet" ve Hegel'in "halk tını" olarak kavradığı şeyin, yani Türkçe yaşamın modern dünyada bir özgürlük olarak kabul ettirilmesi arzusunun ortak bir bilinç ve toplumsal hareketlilik yaratması icap etmektedir.

Hâlihazırda Türkçe gerçek yaşamı bir 'arada kalmışlık' izlenimi uyandıran Türkiye coğrafyasındaki halkların, müşkülün tahlili ve halli için müşterek bir hisse ihtiyaçları vardır. Yukarıda sorunlaştırdığımız türden bir ortak ölçütün mevcudiyetini elzem hale getiren, söz konusu müşterek hisse duyulan ihtiyaçtır. Fakat müşterek bir tarih ve aidiyet varit olmadığında, ortak duygu, müşterek his, ortak tavır alma ve birbirini anlayabilme gibi insani olgulardan söz etmek mümkün olmamaktadır. Modern Türkiye'de edinilmiş ortak tarih, aydınlanmaya ve çağdaş Batılı değerlere, İslâm'a, Mustafa Kemal Atatürk'e, kapitalizm karşıtlığına veya Doğuluk bilincine tek başına yaslanan ve bunlardan sadece birini baz alan bir 'dünya-içinde-olma' olamaz. Aksine söz konusu kıstasları da birer alt kıstas olarak onaylayan ve onları bütünleştiren bir ölçüt olabilir ve bize göre bu kıstas 'Türkçe kültürel kod' anlamında 'Türkçe'dir. Söz konusu Türkçeyi yaratacak olan da ancak Türkçe bir tarih felsefesidir. O halde Türkçe için tarihin yeniden yazılması gerekmektedir.

4. Türkçe Bir Tarih Felsefesine Doğru

Aslında Türkçe bir tarih felsefesinin tazammunu olan muhtevanın ayrıntıları -özel olarak- yazımızın kapsamına doğrudan dâhil değildir. Fakat İbn Haldûn ve Hegel'in -ek olarak Marx'ın- tarih felsefesi kavrayışlarına ilişkin tahlilimizden ve verili Türkçe sosyal bilim kavrayışlarında eksik bulduğumuz noktadan vardığımız yer, bir kültürel bütün olarak Türkçe insanın sorunlarının çözümünde öncelikle Türkçe bir tarih felsefesine duyulan ihtiyaçtır. İbn Haldûn ve Hegel'in sistemlerinden faydalanabileceğimiz yer burasıdır.

Tarih üzerine Türkçe bir spekülasyonun yapılması demek, Türkiye'de ve psikolojik olarak söz konusu coğrafyanın çevresinde yaşayan insanların aidiyetleriyle ilgili yeni dünyevi kodların icat edilmesi ve doğrudan pragmatik ve geri bildirim denetlenebilir insani sorunsamaların bilimsel tahlillerin merkezine alınması demektir. Bu bağlamda meta söylem yaratmayla ilgili çeşitli Türkçe girişimleri örnek verilebilecek birtakım yazarlar da bulunmaktadır. Çalışmamızın kapsamı açısından Cemil Meriç'in, Nurettin Topçu'nun ve İsmet Özel'in çalışmaları Türkiye'den ve Ali İzzetbegoviç'in çalışmaları ise Türkiye'nin psikolojik çevresinden örnek olarak anılabilir görünmektedirler. Cemil Meriç'in sözelimi *Bu Ülke*'deki gayesi, Türkçe insanı Türkçe insandan ayıran bütün duvarları yıkmak olarak belirginleşmektedir ve eserin içindeki "Yobaza düşmanlık, tarihe düşmanlık. Yobaz biziz, en güzel taraflarımızla biz." (Meriç, 2011: 91) cümlesi, Türkçe kültürel koda mensup insanların tarihsizlik ve aidiyetsizlikle ilgili en temel sorunlarına göndermede bulunmaktadır. Nurettin Topçu'nun mesela *İsyan Ahlâkı*'nda "hareket", "hürriyet", "isyan", "bilgi", "inanç", "iyilik", "haz", "irade" ve "şuur" gibi kavramları birbirleriyle ilişkili olarak tahlil

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

etmesi ve hareketi “bizatihi iyilik” ve “bir isyan” şeklinde onaylayarak dile getirmesi (Topçu, 2006: 32, 72), Türkçe öznenin yeryüzünün yeni tarzında edindiği tarihsel role itiraz ederken yaşadığı gerginliğin yansımaları göz ardı edildiğinde anlaşılabilir olduğu gibi aslında yazar Türkçe şuurun oluşum niteliğini ele almaktadır. Topçu, söz konusu eserinde örnek olarak aydınlanmacı çağdaş değerlerden demokrasiyi ele almakta ve onun bir “halk hükümeti” oluşunu tartışarak, edilgen bir insani karakter yerine etkin bir koşullanmayla demokrasi eleştirisi yapmaktadır (Topçu, 2006: 86-91). İsmet Özel ise, mesela *Üç Mesele*'de andığımız seleflerinin tartıştığı Türkçe tarihe ilişkin varlık sorununu radikal bir noktaya taşımakta ve bizzat Batılıca insan, uygarlık ve teknoloji kavramlarına karşı tavır almaktadır. Özel'e göre insan, artık kendine yabancılaşmış olmalıdır; uygarlık onun yabancılaşarak yaptığıdır ve yaptığını teknolojiyi kullanarak yapmaktadır (Özel, 2011: 14). Özel'in “neyim, ne yaparım ve ne ile yaparım?” sorularını soran kişi, aslında arzu etmediği küresel koşullarda yaşayan ve kendi tarihini yazmak isteyen Türkçe insandır. Son olarak psikolojik açıdan Türkçe kültürel kodda yazan bir düşünür olarak örnek verdiğimiz Ali İzzetbegoviç, ünlü çalışması *Doğu ve Batı Arasında İslam*'da yeryüzündeki etkin ve edilgenlerin yaşamları ve söylemlerinden fazla bir etkin gerçeklik olarak “hayat”tan söz etmekte ve İslâmî bir Türkçe kültürel kod açısından verili dünyayı “hayat”a göre değerlendirmeye çalışmaktadır (Begoviç, 2010). Andığımız örnekler bir ihtiyaç alanının tatminine yönelik girişimlerin örnek bir çetelesi olarak alınabilir; fakat romantik girişimlerin bir güncellemesi olarak görülmemelidir.

Örnek olarak verilen düşünürlerin ve onlara ait çalışmaların ortak özelliği, Türkçe tarih üzerine felsefi spekülasyonda bulunma teşebbüsüdür. Bizim işaretle bulunduğumuz tarzda hem psikolojik olarak hem de sosyal bilimlerin meşruiyeti açısından fiili olarak varit olan bir ihtiyaç alanı üzerine zihinlerini yormuş söz konusu yazarlar, esas itibariyle İbn Haldûn'un ve Hegel'in bahsettikleri bir “asabiyet” veya “halk tını”ne bağlı olarak yol almayı denemektedirler. Fakat Türkçe kültürel kodda bir tarih için ancak şimdi tarihsel şartların olgunlaştığını ve bu konudaki psikolojik meşruiyet eşliğinin ancak yakın zamanlarda aşıldığını öne sürüyoruz. Bunun gerekçesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği serüveninde ve Kıta Avrupası'nın küresel çapta ikincilleşmesine rağmen Türkiye'ye karşı hala çifte standartlarla davranmasında bulunabilir. Artık Türkçe tarih yazımı romantik bir tüketim olmayıp bilfiil bir ihtiyaç olarak belirginleşmekte ve kendi ölçütlerini talep etmektedir.

Ele aldığımız tarzda Türkçe bir tarih felsefesiyle daha önce yeteri kadar incelenmemiş konular ve sorunlar incelenecek ve artık bir bilimsel çalışmanın meşruiyeti, kendini yaratan artı-değerin mucidi insanların gerçekçi gereksinimleri tarafından belirlenecektir. Böylece sözgelimi Osmanlı Devleti'nin ilk 400 yıllık serüveni, Büyük Selçukluların dünyası, Kürtlerin tarihi, Alevilik'in gerçekçi durumu, İslâmiyet'in neliği, Dîvân Edebiyatı vb konular ve bunlarla ilişkili sorunlar hak ettiği iltifatı edinebilecek ve mesela Hegel'in ve başka Batılı yazarların özyaşam öyküleri kadar Fuzûlî'nin ve Ahmed-i Hânî'nin de biyografileri öğrenilmek bakımından özendirici ve önemli olacaktır. Burada bir şeyin önemli ve öncelikli olmasının ölçütü, onun Türkçe kültürel koda ait olmasıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, esas itibariyle, bilfiil veya psikolojik şartlar bakımından Türkiye'de yaşayan insanların bizzat yaşadıkları sorunları ele alarak çözümlenmeye çabalayan Türkçe sosyal bilimlerin psikanalitik tahlili yapılmış ve söz konusu bilimlere yöneten örtük bir tarih felsefesinin bulunduğu gerçeğinden yola çıkılmıştır. Bizim bulgumuza göre, Türkiye insanının kendi doğallığını, tarihini ve kimliğini dışlayan, onu inkâr eden ve edilgen bir karakterle edinilmiş aidiyetleri ona dayatan bir tarih yazımı veya felsefesi tasarımı, mevzubahis olan araştırma alanlarını geriden yönetmektedir. Bu negatif durumun pragmatikliğe aykırı olduğu ölçüde sosyal bilimlere duyulan güveni zayıflatması gerekçesiyle söz konusu örtük tarih felsefesinin yerine ikame edilebilecek bir tasarım lüzumludur. Doğrudan felsefenin uğraş alanı içine giren bu kapsamda İbn Haldûn ve Hegel'in tarih

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

felsefeleri pragmatik görünmektedir. İbn Haldûn ve Hegel'in sistemleri, Türkiye'nin verili insan koşullarına uygulanabilecek ve psikolojik ve pratik olarak verimi hemen alınabilecek bir Türkçe tarih felsefesinin mevcudiyetinde kullanılabilirler.

Felsefe, bilim, sanat ve edebiyat, insanlar tarafından icat edilmişlerdir ve hiçbir insani icat kendisi için amaç edinilmemelidir. İnsani icatların kendilerine verilen tüm değer onların insanlara hizmet etmesiyle meşrulaştırıldığından aslında her şey sadece insan içindir. En yüce amaç insanın kendisidir. Sosyal bilimler ve onları psikanalitik olarak belirleyen felsefe, Türkiye bağlamında özel ve pragmatik bir koşullanma içine girmeli ve öncelikle Türkçe bir kültürel kodla varolan insanların sorunlarını çözmelidir. Türkiye'de ve psikolojik olarak hala bu coğrafyaya bağlı yerlerde yaşayan insanların öncelikli gereksinimleri güvenlik ve kendine görelî özgürlüktür. Bu ise, felsefe yapmanın muayyen bir tarzına karşılık gelmektedir ki, sözünü ettiğimiz tarzın adı tarih felsefesidir. İbn Haldûn, Hegel ve Marx'ın tarih felsefesi içerimleri doğrudan verili Türkçe hissedişleri çağrıştıracak niteliktedir. Çünkü söz konusu yazarlar, psikolojik bir eşik olarak öteki üzerinden varlığını nesnelleştirmeyi gaye edinen bir insani varoluşsalığın tecrübî durumu üzerine konuşmaktadırlar. Bu açıdan halkın ortak bir varolmaklık gereği duygusu etrafında bütünleşmesi ve düzenli hareket etmesine göndermede bulunmaktadır. Söz konusu felsefe yapma tarzı varolmakla ilgili bir özgüven, kendi sorunlarına yoğunlaşma gereksinimi ve kendi insanlık şeklini onaylama gibi pragmatik neticeler sağladığı için Türkçe düşünüşün arka planı açısından yararlı olacaktır.

Çalışmamızın vargılarına göre, Türkiye bağlamında üretilecek bir meta-söylem olarak ilk Türkçe tarih felsefesi, İbn Haldûn, Hegel ve Marx'tan faydalandığı ölçüde birtakım Türkçe girişimlerden –örnek olarak Cemil Meriç, Nurettin Topçu, İsmet Özel ve Ali İzzetbegoviç'ten- psikolojik destek alabilir. Burada insan, varlık, tarih ve yaşam için özel bir kavrayış söz konusu olmakta ve tümü ancak Türkçe kültürel koda paralel bir anlam kazanmaktadırlar. Önce onaylanan ve sonra olumlanan insan olma tarzı, Türkçe yaşayan insanın varolma tarzıdır. Bu, bir çeşit ırkçılık veya herhangi bir türden dışlama değildir. Aksine sadece güvenlik ve varolma gereksiniminin bir karşılanması ve sosyal bilimlerin hiç sahip olmadıkları meşruiyetin Türkçede meydana gelmesi için bir öneridir. Türkçe düşünmenin özgün rengi ancak onun kendi doğal gereksinimlerinden doğmasıyla mümkündür ve Türkçe düşünüşün gerçek ilk sorunu, şimdiye değin kendini inkârın hâkim bilim yapma tarzı olmasıdır. Bu sorun, aşılmadığı takdirde radikal karşı çıkışlarla karşılaşacak bir sorundur. Çünkü bilimler de başka insani aygıtlar gibi genellikle zorunluluktan doğmaktadırlar, onların mevcudiyetlerini birer fantezi olarak almamak gerekir. O halde Türkçe bilincin oluşumundan işe başlayarak İbn Haldûn ve Hegel'in tarih felsefelerinde görünür olduğu tarzda Türkçe bir tarih felsefesi yaratılmalı ve müşterek şuuraltı söz konusu tarih felsefesi tarafından içeriklendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAY, Yasin (1997), 'Çevirenin Önsözü', *Max Weber ve İslâm* (Bryan S. Turner), Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- ARSLAN, Ahmet (2009), *İbni Haldun*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, İstanbul.
- BALİBAR, Etienne (2000), *Marx'ın Felsefesi*, (Çev.: Ömer Laçiner), Birikim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- BEGOVİÇ, Ali (2010), *Doğu ve Batı Arasında İslam*, (Çev.: Salih Şaban), Nehir Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- BELGE, Murat (2011), *Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- BERKES, Niyazi (2010), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Çev.: Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, İstanbul.
- BULUT, Yücel (2004), *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul.
- BUMİN, Tülin (2010), *Hegel Bilişç Problemi Köle-Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- DURAND, Jean-Pierre (2002), *Marx'ın Sosyolojisi*, (Çev.: Ali Aktaş), Birikim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- FEUERBACH, Ludwig (2012), *Geleceğin Felsefesi*, (Çev.: Oğuz Özügül), Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- GENCER, Bedri (2012), *İslâm'da Modernleşme 1839-1939*, DoğuBatı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- GÖRGÜN, Tahsin (2003), *Anlam ve Yorum*, Gelenek Yayınları, 2003, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (2004), *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 8. Basım, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (2006), *İslâmın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 15. Basım, İstanbul.
- HEGEL, G. W. F. (1991), *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, (Çev.: Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- HEGEL, G. W. F. (2003), *Tarihte Akıl*, (Çev.: Önay Sözer), Kabalcı Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- İBN HALDÛN, el-Allâme Abdurrahmân İbn Muhammed (2005), *Mukaddimetü İbn Haldûn*, (thk: Sâid Mahmûd Ukayyel), Dârü'l-Cil, Beyrût.
- İNALCIK, Halil (2004), *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, (Çev.: Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (2010), *Osmanlılar*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARA, İsmail (2003), *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAYAPINAR, Akif (2009), 'İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım', (Editör: Recep Şentürk), *İbn Haldun Güncel Okumalar*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KİLİ, Suna (2003), *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım, İstanbul.
- KOJÈVE, Alexandre (2012), *Hegel Felsefesine Giriş*, (Çev.: Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (2002), *Türk Modernleşmesi*, (Çev.: Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder), İletişim Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- MARX, Karl (2009), *Kapital Birinci Cilt*, (Çev.: Alaattin Bilgi), Sol Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- MARX, Karl&Engels, Friedrich (2012), *Komünist Manifesto*, (Yayımlayan: Hasan İlhan), Alter Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Cemil (2011), *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, 37. Baskı, İstanbul.
- MÜTEFERRİKA, İbrâhim (2000), *Milletlerin Düzeninde İlmî Usüller*, (Sadeleştiren: Ömer Okutan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖZEL, İsmet (2011), *Üç Mesele*, Şûle Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- PİNKARD, Terry (2012), *Hegel*, (Çev.: Mehmet Barış Albayrak), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PİPES, Richard (2005), *Komünizmin Kısa Tarihi*, (Çev.: Orhan Düz), Gelenek Yayınları, İstanbul.
- POPPER, Karl Reimund (1968), *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt II*, (Çev.: Harun Rızatepe), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- RODİNSON, Maxime (2002), “Oryantalizmin Doğuşu”, (Çev.: Ahmet Turan Yüksel), *Marife Dergisi*, yıl 2, sayı 3, Konya.
- ROSENTHAL, Erwin I. J. (1996), *Ortaçağ'da İslâm Siyaset Düşüncesi*, (Çev.: Ali Çaksu), İz Yayıncılık, İstanbul.
- SAİD, Edward (2000), “Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek”, (Çev.: Tuncay Birkan), *Kış Ruhu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- SAİD, Edward W. (2010), *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev.: Berna Ülner), Metis Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2006), *İsyân Ahlâkı*, (Çeviren: Mustafa Kök-Musa Doğan), Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- WEST, David (1998), *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Hilmi (2002), “Oryantalizm Üzerine Bir ‘Giriş’ Denemesi”, *Marife Dergisi*, yıl 2, sayı 3, Konya.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

